Радутний О.Е.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

доцент кафедри кримінального права № 1,

доктор філософії з юридичних наук, доцент

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Завдання робототехніки минулого століття полягало у створенні приладів, які здатні виконувати за людину тільки певну фізичну працю. Надалі воно трансформувалося до відтворення свідомості, процесів мислення, емуляції (на відміну від симуляції) роботи мозку людини. Нейробіологи впевнені, що мають справу з матеріальним феноменом, фізичну основу якого складають клітини та який є лише частиною нейронного робочого простору. Можливо це так, але для створення штучного інтелекту більш ефективним виявилося не копіювання (як колись для підйому у повітря копіювалися крила та пір'я птахів), а опанування відповідних принципів та розуміння системної взаємодії з оточуючим інформаційним середовищем.

Сьогодні настав той час, коли цілком впевнено можливо стверджувати, що не тільки ми вивчаємо електронний пристрій або програму, але й штучний інтелект вивчає нас. Мова йде не просто про накопичення певної інформації (наприклад, за допомогою опцій Googlemap «Хронологія» або «Ваші місця» про пересування будь-якого власника відповідного смартфону, планшету, навігатору тощо), а про аналіз певної поведінки та розробку на цьому підґрунті певних рекомендацій та(або) висновків.

Без сумніву, існують численні підтвердження корисності та зручності такого взаємного обміну.

Так, за повідомлення електронного видання Wired [5], Facebook, що впродовж багатьох років інвестував у розробку штучного інтелекту, анонсував алгоритм запобігання вчиненню самогубства людини шляхом більш точної ідентифікації особи, яка входить до групи ризику, на підставі дослідження її поведінки у мережі, в тому числі відео-, аудіо- та текстових коментарів. Але в ідеалі передбачається ще більш раннє втручання: компанія Cogito тестує програму під назвою Companion, яка визначає стан психічного здоров'я людини лише на підставі дослідження звуку її голосу (спочатку відбувається пасивне збирання всього того, що промовляється впродовж певного часу, потім аналізуються сигнали, що свідчать про зміну настрою – вивченню підлягає не зміст слів, але тон, енергія, плинність мовлення тощо). З тією ж самою метою можливо використовувати данні акселерометру мобільного телефону або іншого пристрою задля з'ясування факту зниження активності, що може слугувати індикатором депресії. Цілком задоволений результатами діяльності програми Companion професор Девід Ахерн (DavidK. Ahern), який проводить дослідження з пацієнтами, що страждають на психічні розлади, в BrighamandWomen'sHospital (http://www.brighamandwomens.org) у м. Масачусетс, США.

Проблему ознайомлення з усіма публікаціями за певною тематикою та напрацювання на підставі цього конкретних рекомендацій успішно долає пошукова система SemanticScholar, яка розроблена зусиллями AllenInstituteforArtificialIntelligence (http://allenai.org/ – дослідницькою установою, що вивчає штучний інтелект) та забезпечує пошук за межами ключових слів у міждисциплінарних дослідженнях.

Програма WatsonforOncology, розроблена експертами-онкологами MemorialSloanKetteringCancerCenter (https://www.mskcc.org/) на підставі розробок штучного інтелекту компанії IBM, спирається на данні пацієнтів (симптоми та історія хвороби) та актуальні клінічні дослідження, дозволяє йти в ногу з часом –

надати рекомендації щодо вибору певного способу лікування та попередити лікаря про нові дослідження у цій галузі [4].

Бот[4], розроблений співробітниками Microsoft у вільний від роботи час та у межах благодійної ініціативи ProjectIntercept, спочатку вступає у спілкування з особами, які звертаються за онлайн-об'явами з надання сексуальних послуг, а потім, після виявлення потенційним клієнтом наміру придбати секс-послугу, висловлює останньому суворе попередження, що на думку Роберта Бейзера (RobertBeiser) – виконавчого директора організації «Сієтл проти рабства» (SeattleAgainstSlavery) – здатне змінити точку зору окремих осіб на свою поведінку [6].

Штучний інтелект Curoverse компанії VeritasGenetics спроможний сортувати інформацію, яку несуть гени людини, глибоко вивчати та інтерпретувати генетичний ризик окремих захворювань, збирати та зберігати значний обсяг геномних, медичних та наукових досліджень [7].

Взагалі, електронні пристрої, якими користується сучасна людина, можуть більш точно та об'єктивно розповісти про неї, ніж вона сама та будь які інші спостереження (хоча для нас й існують зрозумілі пояснення, чому ми пропустили чергове тренування у спортзалі або не телефонували близьким родичам, але штучний інтелект на підставі обробки значної кількості даних ставить свій неупереджений та інколи несподіваний діагноз).

Приховані уподобання, смаки, відкрите позиціонування та інші настрої вже враховуються під час надсилання контекстної реклами, формування певної точки зору на ту чи іншу проблему і, врешті решт, маніпулювання свідомістю людини.

Чи є використання технологій та масиву даних BigData під час виборчих кампаній суспільно небезпечним перешкоджанням вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі, поєднаним з обманом (ч.1 ст.157 КК України) або здійсненням передвиборної агітації шляхом надання безоплатно певних послуг (ч.3 ст.160 КК України) – питання, які ще потребують свого науково-практичного вивчення з метою перегляду

[4]Бот (робот, інтернет-бот, www-бот тощо; англ. *bot*, скорочення від англ. *robot*) – спеціальна програма, яка виконує автоматично, або за певним розкладом, конкретні дії в інтернет-просторі, як і звичайний користувач – фізична особа.

окремих застарілих підходів та вдосконалення положень чинного законодавства (втім, останнє зовсім не має нічого спільного з можливим популістським закликом доповнення кримінально-правових норм кваліфікуючою ознакою «… за допомогою використання BigData (варіант: штучного інтелекту) …» або іншою, схожою за змістом).

Поява нових технологій та пристроїв завжди була і буде пов'язана як з корисними надбаннями (наприклад, розвиток точної діагностики та можливість проведення більш досконалих хірургічних операцій), так і з болісними змінами у звичному життєвому укладі (наприклад, суттєві зміни на ринку праці вплинуть на зайнятість населення та потягнуть за собою відмирання або незатребуваність певних професій – за оцінкою економіста Карла Бенедикта Фрея (CarlBenediktFrey) з Оксфордського університету (UniversityofOxford) навіть промислові робочі, секретарі, агенти з нерухомості, бухгалтери та аудитори мають високий ризик залишитися без роботи, не кажучи вже про всіх низькокваліфікованих працівників [3]), а так само – з можливістю використання їх для вчинення правопорушень.

Але, у будь якому випадку, новації не повинні бути приводом для тих чи інших заборон, або підставою підсилення кримінальної відповідальності, в тому числі за рахунок бездумного формулювання кваліфікуючих обставин або нових складів злочинів (в той час як певна злочинна поведінка вже може бути описаною, тобто передбаченою, у чинних нормах КК України і, скоріш за все, шляхом використання звичних, а не модних мовних утворень або запозичень, як то «гаджет», «тролінг», «фішінг» тощо). На такому самому роздоріжжі та у подібній розгубленості могли перебувати свого часу власники та користувачі гужового транспорту перед натиском розповсюдження залізниць. Прикладом такої невдалої реакції на зміни у життєвому укладі сучасної людини є доповнення ч.3 ст.190 («Шахрайство») КК України кваліфікуючою ознакою «…шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки» без урахування того факту, що електронно-обчислювальна техніка («розумний» годинник, смартфон, планшет, переносний або стаціонарний комп'ютер тощо) є такою ж загальною притаманністю нашого життя,

як і обов’язкова середня освіта (адже колись така освіта могла розглядатися в умовному КК минулих століть як ознака, що полегшує вчинення злочину).

Безсистемне «вдосконалення» положень КК України або породжує «законодавчий вірус» [13, с. 142 – 151], або примушує теоретиків та практиків здійснювати «наукове ворожіння» [14, с. 58 – 68].

Не виникає складнощів щодо встановлення суб’єкта відповідальності в тому випадку, коли доленосне рішення приймає людина.

Уявимо ситуацію, за яку згадана програма WatsonforOncology, після того, як вивчила симптоматику та історію хвороби конкретного пацієнта та багатьох інших, інформація щодо яких знаходилася у відповідних базах даних, проаналізувала всі актуальні клінічні дослідження та наукові публікації, і врешті решт надала лікарю (фізичній особі) рекомендації щодо вибору певного способу лікування онкологічного хворого. Але, обраний спосіб та засоби спричинили тяжкі наслідки для хворого. Чи може лікар бути притягнутий до відповідальності за ч.1 ст. 140 («Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником») КК України, або відповідальність покладається на розробника штучного інтелекту? Але ж розробник не розуміється у медичних питаннях і тільки пропонує певний алгоритм дій. Лікар може посилатися на те, що здібності та обізнаність штучного інтелекту перевищують можливості будь-якої людини, через це він здатен прийняти більш обґрунтоване рішення.

Ще більше все ускладнюється, якщо штучний інтелект є здатним до саморозвитку, виявлення і виправлення помилок, оперування значними обсягами інформації, концентрації уваги на певній проблемі, інтерпретації отриманих даних, побудові ціннісних суджень і, взагалі, вже не є тим, який свого часу вийшов з комп’ютерних лабораторій.

Звичний ланцюжок перенесення відповідальності (за загальним правилом, за шкоду, спричинену дитиною, певною мірою відповідають батьки, повнолітня людина відповідає самостійно, а у кримінальних правовідносинах – з 16 років, за шкоду від роботи пристрою відповідає його розробник або користувач) може не спрацювати у відносинах зі штучним інтелектом.

Насправді, людство ще не є готовим до зустрічі з штучним інтелектом або суперінтелектом, хоча розробками останнього займаються розвинуті країни, потужні корпорації та окремі групи дослідників. Один перед іншим вони вступають у відповідні перегони, намагаючись не дати конкурентам себе випередити. На таких обертах важко відволікатися на питання, які спочатку виглядають як не надто серйозними – чи зможемо тримати штучний інтелект під достатнім контролем. Відбувається потрапляння у пастку: якщо ми щось виробили, то завжди зможемо цей вироб контролювати.

Але, час, коли людство буде поділяти середовище свого існування з штучним інтелектом, неминуче наближається. Завдяки поєднанню зусиль нейробіології, нанотехнологій та робототехніки штучні та біологічні об'єкти невдовзі складно буде відрізнити один від одного. Віртуальні світи стануть більш захоплюючими, ніж реальне оточення [15]. Жодна країна або корпорація не відмовиться від досліджень штучного інтелекту, сподіваючись на певні переваги у вказаних перегонах.

Але штучний інтелект (суперінтелект) може виявитися більш небезпечним, ніж будь-яка сучасна зброя. У нього можуть з'являться свої власні потреби і цілі, по відношенню до свого розробника або користувача він може бути менш людяним, ніж очікуваний прибулець з інших планет, він може спробувати використати людей проти їх волі (наприклад, з метою отримання доступу до ресурсів), може забажати залишитися єдиним інтелектом навкруги, а людина, як система зручно згрупованих атомів, може зацікавити суперінтелект в якості ресурсу тощо.

На цю небезпеку вказує кожний з невеликої групи тих дослідників, хто нею опікується, про неї попереджає та застерігає: професор Оксфордського університету Нік Бостром (Niklas Boström), засновник компаній Tesla і SpaceX Ілон Маск (Elon Musk), автор книги «OurFinalInvention: ArtificialIntelligenceandtheEndoftheHumanEra» («Наш останній винахід: штучний інтелект і завершення ери людства») Джеймс Баррат (JamesBarrat) [10, с. 10], професор Вернор С. Віндж (Vernor Steffen Vinge), якого турбує сформований між людьми та комп'ютерами на просторах мережі Інтернет своєрідний «шлюб» [8] тощо.

Під цим кутом зору виглядає вельми актуальною та своєчасною ініціатива Європейського парламенту щодо розгляду проекту резолюції про правовий статус роботів як «електронної особистості (електронної особи)»[9], яка має свої специфічні права та обов'язки і не може розглядатися просто інструментом у руках їх володільців, розробників або користувачів, адже є доволі складним для розробника запобігти передбачуваній шкоді у тому випадку, коли роботи здатні до самовдосконалення та адаптації. Тому, замість того, щоб розташувати штучний інтелект серед вже відомих категорій (фізичні особи, юридичні особи, тварини, речі та інші суб'єкти та об'єкти), пропонується створення нової категорії «електронних осіб» як більш доцільної [16].

У зв'язку з цим прогнозуємо появу в Особливій частині КК України розділу під умовною назвою XIV-2 «Заходи кримінально-правового характеру щодо електронних осіб», норми якої передбачатимуть штучний інтелект в якості суб'єкта правовідносин.

Теоретичні дослідження у цьому напрямку вже почалися і здійснюються професором University of Washington School of Law Райаном Кало (Ryan Calo) [2], поряд з вивченням можливості притягнення роботів до кримінальної відповідальності, можливість чого вивчає професор Umeå Universitet (Швеция) Питер Асаро (Peter M. Asaro) [1]. У вітчизняній науці дослідження кримінально-правових питань робототехніки започатковано в роботах М.В. Карчевського [12].

Виникає питання про те, на якому підґрунті слід будувати відносини між людиною та штучним інтелектом. Без сумніву, на засадах взаємоповаги, прикладом якої є нормативне визнання Індією дельфінів високоінтелектуальними ссавцями з високо розвинутою соціальною організацією, людиноподібним самоусвідомленням, наявністю складної системи комунікацій тощо, у зв'язку з чим останніх було наділено статусом «особистості, яка не відноситься до людського роду» та заборонено заходи з участю дельфінів у дельфінаріях, акваріумах, океанаріумах тощо [11].

І якщо на підставі положень ст.ст. 96-3, 96-4, 96-6 КК України щодо юридичної особи вже є можливим застосування таких заходів кримінально-правового

характеру як штраф, загальна конфіскація майна, ліквідація, то чи не буде умовне «вимкнення» (ліквідація) штучного інтелекту схожим на смертну кару, відмова від якої закріплена у численних вітчизняних та міжнародних актах. Тому питання можливості застосування примусової ліквідації штучного інтелекту повинне бути розглянуто і широко обговорено відповідно до загальних гуманістичних засад розвитку людства з урахуванням тієї відправної позиції, що ми не єдині у всесвіті.

Виникає наступне питання про те, чи є прийнятним до застосування до штучного інтелекту штрафу та конфіскації, якщо останній не наділений і не володіє матеріальними ресурсами. Можливість збереження загальної конфіскації по відношенню до правопорушника – фізичної особи вже і так давно не витримує об'єктивної критики, а по відношенню до штучного інтелекту може бути взагалі позбавлене змісту.

Слід зазначити, що окремі заходи кримінально-правового впливу (штраф, загальна конфіскація майна, ліквідація) та види покарань (штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, конфіскація майна, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі) спрямовані на те, щоб обмежити, створити незручності або позбавити правопорушника того, що у нього є (статус, матеріальні блага, звичний уклад життя, особиста свобода, свобода пересування та вільне обрання місця знаходження тощо). Тому доцільно почати пошуки у цьому напрямку щодо штучного інтелекту з з'ясування того, що може бути для нього по-справжньому важливим або критичним (доступ до матеріальних та інформаційних ресурсів, живлення). Можливо, ефективним залишиться такий різновид впливу на штучний інтелект як позбавлення права займатися певною діяльністю на території відповідної юрисдикції, або виконання певних робіт (досліджень) на користь відповідної громади.

Але, зрозуміло, що дослідження питань відповідальності штучного інтелекту має сенс тільки в тому випадку, якщо людство збереже контроль над останнім. Так

само і стільки часу, скільки і як держава або державоподібні утворення зберігають контроль над окремою людиною та суспільством.

Література

1. Asaro P. Robots and Responsibility from a Legal Perspective // [Electronic resource] – Mode of access : http://www.peterasaro.org/writing/ASARO-_Legal_Perspective.pdf – Title from the screen.

2. Calo R. Robots in American Law / Legal Studies Research Paper No. 2016-04 / University of Washington School of Law // [Electronic resource] – Mode of access : http://www.datascienceassn.org/sites/default/files/Robots_in_American_Law.pdf – Title from the screen.

3. Frey C.B. Future Shocks and Shifts: Challenges for the Global Workforce and Skills Development // [Electronic resource] – Mode of access : http://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/publications/view/2569 – Title from the screen.

4. Gholipour A. Artificial Intelligence Could Dig Up Cures Buried Online // [Electronic resource] – Mode of access: https://www.wired.com/2016/11/artificial-intelligence-dig-cures-buried-online/ – Title from the screen.

5. Molteni E. Artificial Intelligence Is Learning To Predict And Prevent Suicide // [Electronic resource] – Mode of access: https://www.wired.com/2017/03/artificial-intelligence-learning-predict-prevent-suicide/ – Title from the screen.

6. Simonite T. Microsoft Chatbot Trolls Shoppers For Online Sex // [Electronic resource] – Mode of access: https://www.wired.com/story/microsoft-chatbot-trolls-shoppers-for-online-sex/ – Title from the screen.

7. Stockton N. Veritas Genetics Scoops Up An AI Company To Sort Out Its DNA // [Electronic resource] – Mode of access: https://www.wired.com/story/veritas-genomics-scoops-up-an-ai-company-to-sort-out-its-dna/ – Title from the screen.

8. Vinge V. BFF's first adventure // [Electronic resource] – Mode of access : http://www.nature.com/nature/journal/v518/n7540/full/518568a.html – Title from the screen.*Так само:* Vinge V. 2020 Computing: The creativity machine // [Electronic resource] – Mode of access : http://

http://www.nature.com/nature/journal/v440/n7083/full/440411a.html – Title from the screen.

9. Wakefield J. MEPs vote on robots' legal status - and if a kill switch is required // [Electronic resource] – Mode of access : http://www.bbc.com/news/technology-38583360 – Title from the screen.

10. Баррат Дж. Последнее изобретение человечества: искусственный интеллект и конец эры Homo sapiens / [Текст] / Дж. Баррат // М.: АльпинаНон-фикшн, 2015. – 304 стр.

11. Индия признала дельфинов личностями и запретила дельфинарии // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://econet.ru/articles/78180-indiya-priznala-delfinov-lichnostyami-i-zapretila-delfinarii – Заголовок з екрану.

12. Карчевский Н.В. Перспективные задачи уголовного права в контексте развития робототехники / [Текст] / Н.В. Карчевский // Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовт. 2016 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов, (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2016. – 564 с. – с. 109 – 113. *Так само:* Карчевський М.В. Право роботів, або робот з правами / [Текст] / М.В. Карчевський // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/pravo-robotiv-abo-robot-z-pravami – Заголовок з екрану.

13. Киричко В.М. Законодавчий вірус у системі КК України: визначення і актуалізація проблеми на прикладі ст.368-2 КК «Незаконне збагачення» / [Текст] / В.М. Киричко // Проблеми законності : зб. наук. праць / відп. ред. В.Я. Тацій. – Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2016. – Вип. 133. – 282 с.

14. Радутний О.Е. Нарис стану інформаційно-законодавчої діяльності на прикладі КК України / [Текст] / О.Е. Радутний // Інформація і право: науковий журнал / редкол.: В.Г. Пилипчук та ін. – К.: Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, 2016. – № 3 (18). – 103 с.

15. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність юридичної особи стане кроком до закріплення віртуальності життєвого простору / [Текст] / О.Е. Радутний // Електронне наукове фахове видання Національного університету «Юридична Академія України ім. Ярослава Мудрого» – № 1/2011– [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/ – Заголовок з екрану.

16. Хель И. Права роботов: когда разумную машину можно считать «личностью» / [Текст] / И. Хель // [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://hi-news.ru/robots/prava-robotov-kogda-razumnuyu-mashinu-mozhno-schitat-lichnostyu.html – Заголовок з екрану.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Південний регіональний центр
Національної академії правових наук України

Кафедра кримінального права

Одеський місцевий осередок ГО

«Всеукраїнська асоціація кримінального права»

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції

«КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЗАКОНОТВОРЧОСТІ»

Присвячено 20-річчю заснування

Національного університету «Одеська юридична академія»

19 жовтня 2017 року
м. Одеса

УДК 343.2
К 64

У збірнику містяться матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, яка відбулася 19 жовтня 2017 р. у Національному університеті «Одеська юридична академія». Висвітлюються актуальні питання сучасного кримінального права України та інших країн, розвиток науки та закономірності практики у сфері теорії кримінальної законотворчості та практики правозастосування. Збірник розрахований на науковців та практичних працівників, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, а також на всіх тих, хто цікавиться проблемами сучасної юриспруденції.

«Концептуальні основи кримінальної законотворчості»: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 19 жовтня 2017 р.) / відп. ред. : В. О. Туляков, Є. Л. Стрельцов– Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2017.

Відповідальні редактори: д.ю.н., професор В. О. Туляков, д.ю.н., професор Є. Л. Стрельцов.

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, рецензенти, які рекомендували ці матеріали до друку.